

Adam Szczepankowski

Aplikacja adwokata w świetle powojennych regulaminów

Palestra 33/11-12(383-384), 13-20

1989

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

warunkach zupełnej dobrowolności, przedstawiano sądom dokumentację mającą wszelkie cechy rzetelności. Dowody te były wielokrotnie uzyskiwane metodami sprzecznymi z prawem, były po prostu wymuszone groźbami lub fizycznym i moralnym cierpieniem, przy czym okoliczności te były lub mogły być sądom nieznane. Jest rzeczą straszną, że zapadały wtedy wyroki niesprawiedliwe, naszym zaś obowiązkiem jest fakty takie ujawniać. Ale były i takie procesy, w których materiał dowodowy przedstawiany sądom budził wątpliwości już na pierwszy rzut oka, kiedy dla doświadczonych sędziów musiało być oczywiste, że zeznania, wyjaśnienia czy dokumenty budzą wątpliwości. Były to procesy, w których oskarżeni twardo i konsekwentnie bronili swej niewinności i swojej działalności, odrzucali oskarżenie, domagali się przeprowadzenia dowodów mających ich niewinność potwierdzić. Myślę, że wyrokowanie w takich sprawach, skazywanie ludzi, co do winy których nie mogły nie zachodzić zasadnicze wątpliwości, było czymś o wiele straszniejszym.

Sądzę, że sprawa przeciwko gen. bryg. Augustowi Emilowi Fiedorcowi należy do tej drugiej kategorii spraw, i dlatego myślę, iż los jego położył się straszliwym brzemieniem na sumieniu tych, którzy podjęli decyzję postawienia go przed sądem, prowadzili śledztwo, wydawali wyroki, odmawiali mu nawet prawa do ułaskawienia!

ADAM SZCZEPANKOWSKI

APLIKACJA ADWOKATA W ŚWIETLE POWOJENNYCH REGULAMINÓW*

Autor omawia podjęte przez NRA rozwiązania w kwestii aplikacji adwokackiej i egzaminu adwokackiego — w świetle uchwalonych przez nią w latach 1958—1982 regulaminów.

Przygotowanie młodych kadr adwokackich, wymienione jako jedno spośród licznych zadań samorządu w prawie o adwokaturze, jest niewątpliwie jednym z podstawowych obowiązków adwokatury. Ogromnie ważną rzeczą jest w tym względzie przyjęcie określonego

* Praca wyróżniona na Konkursie prac pisemnych aplikantów adwokackich Izby warszawskiej — patrz: artykuł adw. Jacka Kulisiewicza opublikowany w „Palestrze” z roku 1989, nr 2. (Redakcja).

modelu kształcenia aplikantów adwokackich. Zasadnicza trudność polega tu na tym, że ewentualne błędy czy niedociągnięcia tego kształcenia wychodzą na jaw znacznie później, dopiero po kilku latach już podczas wykonywania zawodu przez młodych adwokatów. Może właśnie dlatego Naczelna Rada Adwokacka przywiązuje tak wielką wagę do określenia celów i zadań aplikacji adwokackiej, do nadania właściwej formy regulaminowi aplikacji adwokackiej.

Chciałbym przedstawić tu rozwiązania przyjęte w 5 opublikowanych w „Palestrze” regulaminach aplikacji adwokackiej, uchwalonych już po wojnie. Są to kolejno:

- Regulamin kształcenia aplikantów adwokackich i egzaminu adwokackiego, uchwalony przez NRA w dn. 13.XII.1958 r.,¹
- Regulamin aplikacji adwokackiej oraz kształcenia i egzaminu adwokackiego z dn. 1.VII.1963 r.,²
- Regulamin aplikacji adwokackiej i egzaminu adwokackiego z dn. 14.XI.1965 r.,³
- Regulamin aplikacji adwokackiej z dn. 22.X.1977 r.⁴ i
- Regulamin w sprawie aplikacji adwokackiej i egzaminu adwokackiego z dn. 2.X.1982 r.⁵

Wszystkie te regulaminy należą do przepisów wykonawczych ustawy o adwokaturze i zostały uchwalone przez NRA na podstawie delegacji ustawowej. Jest to dowodem tego, jak wielką rolę przywiązuje się do kwestii szkolenia zawodowego aplikantów adwokackich.

W swym artykule chciałbym przedstawić pewną ewolucję, jaką przeszedł model aplikacji adwokackiej w okresie 1958—1982. Wziąłem za podstawę systematykę podobną do tej, jaka została przyjęta w regulaminach.

Postanowienia ogólne

Wszystkie omawiane tu regulaminy aplikacji adwokackiej określają jej cel jako przygotowanie aplikantów adwokackich do należytego wykonywania w przyszłości zawodu adwokackiego. Najszerze jest określenie w ostatnio uchwalonym Regulaminie z 1982 r., kładące nacisk również na „kształtowanie poczucia godności zawodowej” oraz na „postępowanie zgodne z zasadami uczciwości, słuszności i sprawiedliwości społecznej”.

¹ „Palestra” nr 2—3/1959, s. 124.

² „Palestra” nr 7—8/1963, s. 141.

³ „Palestra” nr 1/1966 (wkładka).

⁴ „Palestra” nr 2/1978, s. 79—88.

⁵ „Palestra” nr 11—12/1982 (wkładka).

Oprócz tej swoistej preambuły, regulaminy określają bliżej, na czym w szczególności polega aplikacja adwokacka. Nacisk jest tu położony na praktyczne zaznajomienie się z zasadami wykonywania zawodu i czynnościami wchodzącymi w zakres pracy adwokata oraz na praktyczne pogłębienie wiedzy wyniesionej ze studiów. Nabycie owych umiejętności ma przebiegać przez wykonywanie zleconych przez patrona zajęć i prac praktycznych oraz przez obowiązkowe uczestniczenie w zajęciach szkoleniowych organizowanych przez radę adwokacką. Celem aplikacji jest również zapoznanie się z zasadami organizacji i funkcjonowania zespołu adwokackiego. W regulaminie z 1977 r. pojawia się, i to na pierwszym miejscu, zwrot: „opanowanie zasad etyki i godności zawodu oraz przestrzeganie tych zasad”. Związane jest to niewątpliwie z uchwalonym w 1970 roku przez NRA Zbiorem zasad etyki i godności zawodu. Słusznie też dostrzeżono potrzebę wpajania tych zasad młodym adeptom zawodu.

W dalszym ciągu postanowień ogólnych regulaminy określają przebieg aplikacji, miejsce jej odbywania, kwestię wynagrodzenia oraz nadzoru ze strony rady adwokackiej nad szkoleniem. Przyjęto tu model wyznaczania przez radę osoby, która sprawuje nadzór nad przebiegiem szkolenia; jest to „kierownik szkolenia” czy też „kierownik kursu”. Ciekawe rozwiązanie zastosowano w regulaminie aplikacji adwokackiej z 1958 roku. Otóż wykładowcy prowadzący zajęcia organizowane przez radę tworzyli kolegium zajmujące się problemami szkolenia, a m.in. projektem programu szkolenia. Było to ciało pomocnicze w stosunku do kierownika kursu. W dalszych regulaminach zrezygnowano z tej formy. W najnowszym z nich oprócz kierownika szkolenia pojawia się opiekun grupy, czyli adwokat, którego zadaniem jest utrzymywanie ścisłego kontaktu z podległą mu grupą i udzielanie pomocy aplikantom. To rozwiązanie zdaje chyba dobrze egzamin, zwłaszcza gdy powstają kłopoty, z jakimi aplikant styka się w swej codziennej pracy.

W związku z nową formułą aplikacji adwokackiej określoną w prawie o adwokaturze, tj. 4-letnią aplikacją odbywaną bezpośrednio po studiach, regulamin z 1982 roku określa przebieg aplikacji w pierwszym roku jej trwania. Epizodyczne rozwiązania w tej mierze można też znaleźć w regulaminie z 1965 roku. Stwierdza on, że „w miarę możliwości aplikant powinien odbyć część aplikacji w zespole znajdującym się poza siedzibą rady adwokackiej”. Warunek ten nie pojawił się już potem w dalszych regulaminach.

Podstawowym miejscem odbywania aplikacji adwokackiej jest w myśl regulaminów zespół adwokacki. Regulamin z 1958 roku stanowił, że mogła to również być kancelaria adwokata indywidualnie wykonującego zawód. Mimo że prawo o adwokaturze ponownie

zezwała na taką formę wykonywania zawodu, ostatnio uchwalony regulamin przez miejsce aplikacji rozumie zespół adwokacki.

Patron i szkolenie w zespołach adwokackich

Jest to najważniejsza część każdego z regulaminów. Zawarte w niej regulacje dotyczą bowiem istoty aplikacji: codziennej pracy pod kierunkiem patrona. Patrona, którego osoba, wiedza i umiejętności mają ogromny wpływ na ukształtowanie się sylwetki zawodowej młodego adwokata.

Patron powinien dbać o przygotowanie aplikanta do zawodu i o przyswojenie sobie przez niego umiejętności posługiwania się literaturą prawniczą, orzecznictwem. Powinien on też omawiać z aplikantem sposób występowania przed sądem i innymi władzami, a także interesować się jego rozwojem intelektualnym. Dlatego przepisy stawiają tu dwa wymagania, jakie musi spełniać patron. Pierwsze z nich — to minimum 5-letni okres wykonywania zawodu adwokata (zgodnie z regulaminem z 1958 roku w wyjątkowych okolicznościach można było odstąpić od tego warunku). Drugie zaś — to rękojmia należytego „wykształcenia i wychowania zawodowego aplikantów” (jak chciał tego regulamin z 1958 roku) czy też „należytego przygotowania aplikanta do zawodu adwokata” (jak określa to najświeższy regulamin). Zgodnie również z regulaminem z 1958 roku adwokat-patron nie mógł być karany dyscyplinarnie naganą lub karą surowszą.

Wybór osoby patrona w myśl postanowień regulaminów z 1957, 1963 i 1965 roku należał do kierownika zespołu adwokackiego, wyznaczonego przez dziekana, przy czym ten ostatni, w myśl regulaminu z 1965 roku, mógł w terminie 14 dni wyrazić swój sprzeciw wobec osoby wybranego patrona. Od roku 1977 dziekan wyznacza zespół adwokacki i patrona, do którego zostaje skierowany aplikant adwokacki.

Troską o wszechstronny rozwój aplikanta nacechowany jest obowiązek odbywania aplikacji adwokackiej u co najmniej dwóch adwokatów o odmiennych specjalnościach. I tak regulamin z 1957 i 1963 roku określa maksymalny czas trwania aplikacji u jednego patrona na 6 miesięcy, a regulamin z 1965 roku stwierdza, że ma to być okres minimum 6 miesięcy (maksimum 1 rok). Regulaminy z 1977 i 1982 roku takich sztywnych norm nie formułują; wymagają jedynie, by aplikant praktykował kolejno u dwóch patronów. Regulamin z 1957 i 1963 roku przewidywał możliwość odbycia aplikacji u patrona wykonującego zawód indywidualnie. Obecny regulamin takiej możliwości nie wymienia. Swoistą instrukcją i przestrożą przy wyznaczaniu osoby patrona jest § 3 regulaminu z 1957 roku: „Przy

wyznaczaniu adwokata należy mieć na względzie, że celem aplikacji jest w pierwszym rzędzie wyszkolenie młodego pokolenia adwokatów, a nie pomoc dla adwokata.”

Wszystkie regulaminy zgodnie i precyzyjnie określają zakres czynności aplikanta adwokackiego pod kierunkiem patrona. Należą do nich: asystowanie przy przyjmowaniu klientów, opracowywanie na zlecenie patrona pism, wniosków, korespondencji, przeglądanie i badania akt spraw prowadzonych przez patrona oraz występowanie w charakterze substytutu. Wszystkie też regulaminy dopuszczają możliwość zastępstwa adwokackiego wobec innych niż patron członków zespołu adwokackiego za zgodą kierownika (regulaminy z 1957, 1963 i 1965 roku) lub według regulaminów z 1977 i 1982 roku za zgodą patrona. Wymaga się tu jednak, by adwokat udzielający substytucji omówił dokładnie z aplikantem powierzoną mu sprawę, wiążące się z nią zagadnienia prawne, wnioski itp. Zaznaczone jest również, że upoważnienie to nie uprawnia aplikanta do podpisywania za zastępowanego adwokata pism procesowych — z wyjątkiem wniosku o sporządzenie uzasadnienia oraz o uzupełnienie lub sprostowanie protokołu czy załącznika do protokołu. Aplikant ma również prawo do uczestniczenia na zebraniu członków zespołu.

Pomyślny przebieg aplikacji, zależny przede wszystkim od układu: aplikant — patron, kontrolowany jest przez ciała samorządowe. Nadzór nad prawidłowym przebiegiem aplikacji sprawuje kierownik zespołu. Ciekawą formą kontroli nad przebiegiem aplikacji była przewidziana przez regulamin z 1963 roku tak zwana „teczka aplikanta”. W jej skład wchodził m.in. dziennik, w którym aplikant obowiązany był zapisywać ważniejsze czynności i prace wykonane przez niego na zlecenie patrona, a także projekty ważniejszych pism procesowych oraz opracowywane tematy szkoleniowe. Do teczek dołączane były również opinie patronów i kierownika zespołu. Bez takiej teczki aplikant nie mógł być dopuszczony do egzaminu adwokackiego. Regulaminy z 1977 i 1982 roku nie przewidują tego rodzaju formy gromadzenia materiału o przebiegu aplikacji w zespole. Przewidują jedynie obowiązek załączenia pisemnej opinii z uwagami o aplikancie, sporządzonej przez kierownika zespołu, przed podjęciem uchwały o dopuszczeniu do egzaminu adwokackiego.

Nie należy też zapominać o nadzorze, jaki nad szkoleniem aplikanta w zespole sprawują wizytatorzy kontrolujący zespół adwokacki. W myśl regulaminu z 1963 roku do zadań wizytatorów należało m.in. skontrolowanie „teczek aplikanta”. Obecnie wizytatorzy zobowiązani są do kontroli kształcenia aplikanta w zespole.

Zajęcia szkoleniowe i egzamin adwokacki

Zajęcia szkoleniowe organizowane przez radę adwokacką są uzupełnieniem procesu kształcenia aplikanta, jakie przebiega w zespółach. Są one prowadzone przez wyładowców wybranych przez radę spośród adwokatów-członeków danej izby. Obowiązki takie mogą być również powierzone osobie nie będącej adwokatem, mającej jednak odpowiednie przygotowanie. Paragraf 11 regulaminu stanowi, że „rada adwokacka, ustalając szczegółowy plan wyładow, powinna uwzględnić zaawansowanie teoretyczne aplikantów oraz szczególne potrzeby wyrażające się w konieczności szczegółowego omówienia niektórych dziedzin prawa, mających częste zastosowanie w praktyce terenu.”

W programie zajęć szkoleniowych w okresie lat 1957—1982 nie zachodziły w planie wyładow większe zmiany. Programy te obejmowały:

1. prawo cywilne — materialne i procesowe,
2. prawo karne — materialne i procesowe,
3. prawo administracyjne,
4. prawo pracy, ubezpieczeń społecznych, spółdzielcze i finansowe,
5. zagadnienia społeczno-polityczne, prawo konstytucyjne.
6. ustrój organów wymiaru sprawiedliwości, adwokatury, zasady wykonywania zawodu,

Grupa przedmiotów zasadniczych mogła być poszerzona w zależności od potrzeb.

Regulamin z 1982 roku dodał przedmioty, które podlegają kolokwium, ale nie są tematem egzaminu. Są to następujące przedmioty:

1. prawo podatkowe,
2. prawo wynalazcze,
3. prawo gospodarcze,
4. historia adwokatury.

Warto odnotować, że § 24 regulaminu z 1977 roku zobowiązywał aplikanta do opanowania co najmniej jednego języka obcego. Sprawdzeniem potwierdzającym znajomość języka było kolokwium bądź odpowiednie zaświadczenie. Regulamin z 1982 roku nie przewiduje obowiązkowej znajomości języka obcego.

Wszystkie główne przedmioty wyładowane podczas zajęć szkoleniowych są tematem egzaminu adwokackiego kończącego aplikację adwokacką. „Celem egzaminu adwokackiego — jak głosi § 28 regulaminu z 1982 r. — jest sprawdzenie, czy aplikant jest należycie przygotowany do samodzielnego wykonywania zawodu adwokackiego, a przede wszystkim, czy poza znajomością przepisów prawnych posiada umiejętność praktycznego ich stosowania.”

Egzamin odbywa się przed komisją egzaminacyjną złożoną z pięciu do dziesięciu osób. W jej skład wchodzi egzaminatorzy wyznaczeni przez okręgową radę adwokacką oraz — z urzędu — delegaci Naczelnej Rady Adwokackiej.

W myśl regulaminów z 1957, 1963 i 1965 roku w skład komisji egzaminacyjnej wchodził (również z urzędu) przedstawiciel Ministerstwa Sprawiedliwości. Komisji przewodniczył jeden z jej członków wyznaczony przez ORA.

Przepisy dotyczące samego egzaminu w zasadzie nie zmieniły się w ciągu wielu lat. Składa się on z dwóch części: pisemnej i ustnej, które rozdziela blisko dwutygodniowa przerwa. Egzamin pisemny trwa dwa dni. W pierwszym z nich zdający opracowuje temat z dziedziny prawa karnego, a w drugim — z dziedziny prawa cywilnego. Można w czasie pisania pracy korzystać z tekstów ustaw, zbiorów orzecznictwa, komentarzy, literatury prawniczej. Czas trwania egzaminu określał regulamin z 1957 roku na godziny od dziewiętej do dwudziestej pierwszej z dwugodzinną przerwą na obiad. Otrzymanie dwóch ocen niedostatecznych równoznaczne jest z niezłożeniem egzaminu. Egzamin ustny obejmuje główne przedmioty szkolenia. Wszystkim członkom komisji przysługuje prawo zadawania pytań ze wszystkich przedmiotów. Przy egzaminie ustnym może być obecny ostatni patron aplikanta. Jedna ocena niedostateczna dyskwalifikuje kandydata. Wyniki ogłasza się zdającemu bezpośrednio po egzaminie.

Samorząd aplikancki

Zwiększająca się rola samorządu zawodowego dotyczy również samorządu aplikanckiego jako swoistego „przedszkola” działań samorządowych. Oczywiście uprawnienia wynikające z przepisów prawa o adwokaturze dają aplikantom adwokackim szerokie możliwości uczestniczenia w pracach samorządu adwokackiego. Ze względu jednak na specyfikę tego pierwszego etapu drogi adwokackiej uformował się odrębny samorząd aplikancki.

Bezpośrednim łącznikiem pomiędzy aplikantami a radą adwokacką jest starosta — wybierany na okres jednego roku. W izbach adwokackich, gdzie aplikanci podzieleni są na grupy, każda z nich wybiera swego starostę, a ci z kolei przewodniczącego samorządu aplikanckiego. Do zadań tego ostatniego należy m.in. kontakt z kierownikiem szkolenia i przekazywanie za jego pośrednictwem uwag dotyczących spraw związanych z aplikacją adwokacką oraz czuwanie nad przestrzeganiem przez aplikantów dyscypliny.

Uwagi końcowe

Przedstawiony wyżej zarys formowania się obecnych przepisów regulaminu aplikacji adwokackiej w okresie lat 1957—1982 jest ze względu na ramy tego artykułu bardzo pobieżny. Nawet jednak z tak pobieżnych obserwacji wynikają pewne wnioski. Moim zdaniem zmiany w regulaminie aplikacji idą głównie w jednym kierunku, mianowicie odformalizowania zasad współpracy pomiędzy patronem a aplikantem. Na przykład regulamin aplikacji z 1982 roku ustala tylko pewne ogólne ramy, które sami zainteresowani wypełniają codzienną praktyką. Słusznie też adwokaci pełniący funkcje patronów cieszą się dużym zaufaniem ze strony ciał samorządowych, co wyraża się w przekonaniu, że mimo zmniejszenia środków kontroli ze strony rady adwokackiej proces kształcenia aplikantów będzie przebiegał prawidłowo i że patron przekaze w sposób właściwy i skuteczny swe umiejętności zawodowe swemu uczniowi. Nie było w procesie tworzenia obecnych zasad odbywania aplikacji adwokackiej jakichś zmian „rewolucyjnych”. Świadczy to najlepiej o tym, że w zasadzie model kształcenia aplikantów adwokackich był i jest prawidłowy, a wprowadzone poprawki do niego wynikają ze zmieniających się zasad i warunków wykonywania zawodu.

KRYSTYNA KRZEKOTOWSKA

SPRAWY LOKALOWE W ORZECZNICTWIE SĄDU NAJWYŻSZEGO I NACZELNEGO SĄDU ADMINISTRACYJNEGO (zagadnienia wybrane) W LATACH 1985—1986

Wstęp

„Barometr sądowy” w sprawach lokalowych, zwłaszcza od czasu pojawienia się orzecznictwa Naczelnego Sądu Administracyjnego, w którym sprawy te występują ze szczególnym nasileniem,¹ zdaje

¹ Por.: A. Zieliński: Zakres przedmiotowy Naczelnego Sądu Administracyjnego, Nowe Prawo 1984, nr 4; J. Świątkiewicz: Przedmiotowy zakres sądowej kontroli legalności decyzji administracyjnych (w:) Kodeks postępowania administracyjnego po nowelizacji, Warszawa 1980; K. Krzekotowska, I. Kleniewska: Naczelny Sąd Administracyjny w świetle badań postlegislacyjnych, ZN IBPS 1986, nr 24, (sprawy lokalowe w omawianym tam okresie badawczym obejmowały prawie 50% ogółu spraw).